

บทคัดย่อ

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย การสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชน บ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้คือ 1)สภาพพื้นที่ ระบบนิเวศ ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขง บ้านปากห้วยม่วงเป็นอย่างไร 2)บุงในแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงอย่างไร 3)ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงในด้านใดบ้าง ปริมาณเท่าใด และมีวิธีการใช้อย่างไร 3)ชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงจะมีส่วนร่วมในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงอย่างไร งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งมีส่วนร่วมโดยการร่วมคิด ร่วมวางแผน และศึกษาร่วมกัน จนได้ผลการศึกษาวิจัยดังนี้

บ้านปากห้วยม่วง หมู่ที่ 1 มีเนื้อที่ 3,000 ไร่ มีประชากรรวม 172 ครอบครัว 752 คน มีพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขง อาชีพส่วนใหญ่ จับปลาจากแม่น้ำโขง ทำนา ทำไร่ สภาพพื้นที่และระบบนิเวศแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วง สามารถจำแนกระบบนิเวศย่อยต่างๆ ออกได้เป็น 14 ระบบนิเวศ คือ บุง, แก่ง, เวน, น้ำก้อง, ตาดหิน, คอน, หาด, ถ้ำ, ผา, คอน, ห้วย, คัน, ช่ง และโมย ทั้งนี้บุงในแม่น้ำโขงบริเวณบ้านปากห้วยม่วงมีทั้งหมด 15 แห่ง รวม 35 ไร่ มีสภาพเป็นบุงดินและบุงหิน มีความลึกตื้นสลับกันไป ความสำคัญของบุงเป็นสถานที่ที่พึ่งพิงของชุมชน คนในชุมชนปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียงจะพึ่งพิงบุงเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ลักษณะการพึ่งพิงใช้ประโยชน์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ทำประมง เกษตรริมบุงหรือริมโขง และ เก็บผักธรรมชาติ ประมาณการรายได้ต่อปี จากการใช้ประโยชน์ในบุงทั้งหมด 15 บุง (ประมาณการภาพรวมของผู้เข้าใช้ประโยชน์ทั้งหมด) ซึ่งเป็นรายได้ยังไม่หักต้นทุน ประมาณ 99,300 บาท เครื่องมือและวิธีการที่ใช้จับปลาในบุง มีทั้งหมด 14 ชนิด คือ พืชที่ปลูกริมบุง หรือ ริมโขง มีทั้งหมด 13 พืชผักธรรมชาติ เป็นอาหารของคนในชุมชนมีทั้งหมด 33 ชนิด และมีพืชที่เป็นประโยชน์ต่อปลาในบุง คือ พืชจำพวกจอก แหน ดันไค้ สาหร่ายต่างๆซึ่งเป็นทั้งที่อยู่ และอาหาร จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บุงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต คือ บุงเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนใกล้เคียง

ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขงบ้านปากห้วยม่วง มีดังนี้ ปัญหา จับปลาได้จำนวนน้อยลง สาเหตุ สามารถจำแนกออกเป็น 3 สาเหตุหลัก คือ เกิดจากการใช้ประโยชน์ของคนพื้นที่ คือ การจับปลาถูวางไข่ ใช้เครื่องมือจับปลาที่หวังให้ได้ปลาในจำนวนมากๆ ได้แก่การใช้ยาเบื่อ และ เครื่องซูดไฟฟ้า สาเหตุการขยายตัวของชุมชน ส่งผลให้จำนวนคนใช้ประโยชน์มีมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรมีจำนวนพื้นที่ ขนาดเท่าเดิม และการเปลี่ยนแปลงของแม่น้ำโขง คือ การขึ้นลงของน้ำไม่เป็นปกติ เนื่องจากสภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับมีโครงการขนาดใหญ่ในลำน้ำโขง ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ ส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนและชุมชนข้างเคียงในการพึ่งพิงอาหารจากบุง

อาหารมีน้อยลง รายได้น้อยลง แต่ในขณะเดียวกันก็มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นจากการต้องซื้อหาอาหารจากตลาด การดำเนินชีวิตลำบากมากขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปากห้วยม่วงและชุมชนข้างเคียงในการจัดการบุงในแม่น้ำโขง ที่ผ่านมายังไม่มีการมีส่วนร่วม แต่อย่างใด เพียงแต่มีการขอความร่วมมือว่าไม่ให้จับปลาโดยใช้ยาเบื่อ และเครื่องช็อคไฟฟ้า แต่คนในชุมชนข้างเคียง และคนในชุมชนบ้านปากห้วยม่วงเอง ก็ยังจับปลาโดยใช้วิธีดังกล่าวอยู่ เช่นเดิม ส่งผลให้ปัญหาไม่มีการแก้ไข ส่วนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดใหญ่ พื้นฟูพื้นที่ตลิ่งริมน้ำโขงโดยการปลูกต้นไม้ตามริมตลิ่ง เพื่อไม่ให้ตลิ่งพังลงทับถมบุงในแม่น้ำโขงและส่งผลให้บุงตื้น หลังการดำเนินงานวิจัย ทำให้เกิดการจัดการบุงอย่างมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการร่วมกันสร้างกฎระเบียบในการจัดการบุง และช่วยกันดูแลรักษาบุง ไม่ให้คนจากที่อื่น ที่ไม่รับรู้กฎระเบียบร่วมกัน ลงมาใช้ประโยชน์โดยผิดๆ มีการสอดส่องดูแลร่วมกัน

รูปแบบการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนในการจัดการบุงในแม่น้ำโขงของชุมชนบ้านปากห้วยม่วง ตำบลเหล่างาม อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอุบลราชธานี คือ การสร้างการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้ 1) การชี้แจงโครงการ 2) ศึกษาข้อมูลปัญหา สาเหตุ ผลกระทบ จากการใช้ประโยชน์จากบุงในแม่น้ำโขง บริเวณบ้านปากห้วยม่วงร่วมกัน 3) การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน 4) การสร้างกฎระเบียบการจัดการบุงอย่างมีส่วนร่วม 5) การสร้างการรับรู้กฎระเบียบการจัดการบุงให้กับคนในชุมชนและคนนอกชุมชน ซึ่งมี 2 กิจกรรมคือ การปักป้ายบอกกฎระเบียบ และเขตการอนุรักษ์ และการสร้างการรับรู้ผ่านผู้นำ เพื่อให้ผู้นำหมู่บ้านรับรู้และประชาสัมพันธ์ต่อให้คนในชุมชนได้รับรู้ร่วมกัน 6) การปลูกจิตสำนึกในการจัดการบุงเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน คือ การปล่อยปลาอย่างมีส่วนร่วม